ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 3.1–3

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 20.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 20.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 20.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

LUTFULLAYEVA DURDONA
Lisoniy assotsiatsiyalarda milliy tafakkurning voqelanishi
(Vatan assotsiativ maydoni misolida) 7

MIRZAYEV IBODULLA
Xomskiyning “Til va ong” asari, generativ tilshunoslik konsepsiyasi
va professor Baxtiyor Mengliyevning tarjimonlik mahorati....10

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
Бадиий диалог таржимасида коммуникатив вазиятни тўғри англаш зарурати
(Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романининг янги русча нашри мисолида) 16

ЧЎТМАТОВ ЖЎРАБЕК ОМОНОВИЧ
«Ҳикмат» сўзининг араб лексикографик манбалари асосидаги лексик-семантик таҳлили.... 19

ЧОРИЕВ ТАВАККАЛ РАВШАНОВИЧ
Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий идиостилида
«Саг//ит» концептининг лингвопоэтик хусусиятлари....25

UMURQULOV ZAFAR BEKPO‘LATOVICH
Alisher Navoiy ijodida so‘z qadri va nutq odobi talqini....34

UBAYDULLAYEV ALISHER ABDUSALOMOVICH
Ogahiy tarjimasidagi asarlar leksikasining tarixiy-etimologik tahlili
(“Axloqu-l-Muhsiniyn” asari misolida) 37

IBRAGIMOV SHEXROZBEK TO‘LQINJON O‘G‘LI
Tashbih va epitetlarning pragmatik talqini: tarjimada ekspressivlik va
stilistik ekvivalentlik....41

IBRAGIMOV JASURBEK TULKINJON O‘G‘LI
Jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga oid epitetlar
(“Beowulf” ingliz eposi misolida)....47

NAZAROVA ZIYODA KATTAYEVNA
Frazeologizmlarning yondosh birliklar bilan o‘zaro aloqasi 51

QOBILOV MIRZIYO ESHNOZAR O‘G‘LI
O‘z qatlamga oid antroponimlar tasnifi 55

ISRAILOVA SAODAT TURAPOVNA
Rang komponentli birliklarning mental birliklarda aksi....58

RO‘ZIMATOVA DILNOZA
Rasmiy munosabatlarda murojaat birliklarining shaxs ijtimoiy maqomining ifodalanishi....62

XUSANOVA NAFISA ZOKIRJON QIZI
Ertak janrida dialogning strukturaviy va funksional poetikasi
(Ingliz va o‘zbek xalq ertaklari misolida)....65

XABIBULLAYEVA FAZILAT XABIBULLO QIZI
“Boburnoma”dagi saroy-ma’muriy xizmat unvonlarining inglizcha tarjimalarda berilishi 69

MUSTAFAYEV ELYOR ODIL UGLI
Theoretical foundations for the classification of phraseological units in english 73

МУНДАРИЖА

TURSUNOVA DILSHODA XOLDIN QIZI
“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da qurol-aslaha nomi bilan bog‘liq folklorizmlar 77

YAVKOCHEVA FERUZA HUSAN QIZI
Types of english speech-language pathology dictionaries according to semantic relations 81

SHUKUROV RAHMATILLO MIRZATILLAYEVICH
Farg‘ona viloyati tarixiy oykonim, gidronim va oronimlarining leksik-semantik tasnifi hamda sotsiolingvistik tahlili 86

XALIQULOVA MUSHARRAF EGAMNAZAR QIZI
Maqol lingvistik, kognitiv va madaniy fenomen sifatida 90

O‘RAZOV ALISHER DONIYOROVICH
O‘zbek tilida substantiv leksemalar semantik shajarasining ifodalanishida pragmatik omillar 93

DJURAYEVA MAXBUBA USMANOVNA
Emotsiya, konsept va emotsional konsept tushunchalarining lingvistik talqini 96

ADABIYOTSHUNOSLIK

ABDULLAEV RAMAZON
Муиззий ва Ҳофиз шеъриятида адабий таъсир ва ижодий ворислик. 99

ARSLONOV ABDIMUROD KAROMATOVICH
“Qisasi Rabg‘uziy” asari poetikasi va badiiy-estetik xususiyatlari xususida.....104

АЛИМАРДОН ҲАЙИТОВ
Али Қушчининг ўғли ҳам олим бўлган.....108

DR. DONIYOR K. KELDIYOROV
Wounded memory and hybrid identity in Khaled Hosseini’s the kite runner.....112

IBRAGIMOV JAVOHIR TO‘LQINJON O‘G‘LI
Harold Lambning “Tamerlane: the earth shaker” romanida amir temur xarakterining badiiy ifodasi 116

RAXIMOVA UMIDA SOLIYEVNA
Ona obrazining ramziy va mifopoetik talqini: inglizzabon va o‘zbek adabiyoti misolida 121

MNAJATDINOVA MAKARYA
Hozirgi qoraqalpoq xotin-qizlar lirikasida psixologik metamorfoza 126

JIENBAEV MUSA AZATBAEVICH
XX-XXI asr lirikasida Odissey obrazining transformatsiyasi.....130

RADJABOVA MUXTASAR DAVRANBEKOVNA
Arab tilida talabalarning yozuv malakasini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining tatbiqi.....134

В творчестве современных каракалпакских поэтесс (М.Жуманазарова, С.Сыргабаева и С.Айтмуратова) раскрыты тенденции перехода от элегично-жертвенной позиции (*sacrificial persona*) к духовной суверенитету и тотальному эмоциональному превосходству посредством когнитивного диссонанса и катарсиса. В исследовании на основе психологической поэтики, компаративистики и гендерно-эстетических взглядов проанализированы этапы достижения лирической героиней субъективной суверенности.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 9
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

XX-XXI ASR LIRIKASIDA ODISSEY OBRAZINING TRANSFORMATSIYASI

Jienbaev Musa Azatbaevich,
Berdoq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
qoraqalpoq adabiyoti kafedrasi tayanch doktoranti

Odissey (Uliss) – adabiyot tarixidagi qudratli arxetiplardan biri. U: "Antik grek mifologiyasidagi Itaka orolining hukmdori, Laert va Antikleyning og'li. Geneologik jihatdan aqlli va ayyor obrazdir"[1]. Dunyo adabiyotidagi reformatsiyalar, adabiy kanonlarning parchalanishi bilan maydonga kelgan simvolizm, modernizm, ekzistensializm, absurdizm, postmodernizm oqimlarining yetuk vakillari antik grek mifologik obrazlari ichida Odisseyga ko'proq murojaat etgan. Ular uchun Odisseydagi aql va ayyorlik, ma'budlar qarg'ishi, eng asosiysi, uzoq yillar azop-uqubatlarda kechgan manosiz darbadarlik muhim konsepsiya bo'lib xizmat qildi. Odisseyning kanonik eposdan hozirgi davr sheriyatigacha bo'lgan tipologik evolyutsiyasiga nazar solsak, uning "ilohiy tartibga bo'ysinuvchi botirdan" – "ekzistensial va postmodernistik surgun subyektiga" aylanganini anglash mumkin. XX asr dunyo sheriyatida O.Mandelshtam, E.Paund[2] va boshqa shoirlar Odisseyni zamonaviy va murakkab qahramon sifatida talqin qildi. O'z navbatida qoraqalpoq shoirlari ham bu mifologik obrazga murojaat etdilar. I.Yusupovning "Mangu buloq" poemasida darbadarlik, S.Ibragimov sherida[3] vatanga qaytish konseptida asosida tasvirlanishi Odissey transformatsiyasining tipologiyasini G'arb va qoraqalpoq lirikasi konteksida tadqiq qilish imkonini beradi.

XX asr dunyo adabiyotida mifopoetikadan foydalanish, antik arxetiplarga murojaat va mif elementlarini zamonaviy asar podtekstida aks ettirish yangi bosqichga chiqdi. Zamonaviy adabiyotning mifopoetikaga qayta-qayta murojaat qilishi faqat antik va yangi davr adabiyoti sintezi emas, balki mifologik appersepsiyadir. Mifologik appersepsiya: "Mifni yaratgan qadimiy insonning ongida yuz bergan voqealikning hozirgi zamon shoiri va poetik taassurotlarga oshiq har bir insonning, u sher yozmasa ham, ongida kechayotgan holat bilan bir xil yoki o'xshash"[4] jarayondir. Mifologik obrazni transformatsiyalashda shoir uning barchaga tanish jihatlarini boshchilikga olib, shu asosda obrazga yangi xususiyatlarni singdirishni yoki azaldan bor bo'lgan, ammo payqalmagan xislatlarini tasvirlashni maqsad qiladi. "Muallifning obrazga bo'lgan arxitektonik muayyan va dinamik jonli yondashuvi umumiy prinsipial hamda individual o'ziga xosligida namoyon bo'ladi. Ya'ni muallif o'z qahramonining har bir detaliga, tashqi qiyofasiga, u bilan bog'liq voqelikka, har bir xatti-harakatiga, shuningdek, fikr-kechinmalariga faol munosabat bildirib

[1] Мифы народов мира. Энциклопедия. – Москва: Советская энциклопедия. 2008. – С. 746.
[2] Манделштам О. Золотистого меда струя из бутылки текла... из Tristia. – Берлин: ПЕТРОПОЛИС, 1922; Paund E. "The Cantos" from A draft of XVI cantos. – Paris: Three mountains press. 1925.
[3] Юсупов И. Мәнги булақ. Таңлаўлы шығармаларының еки томлығы. II том. – Нөкис: Қарақалпақстан. 1992; Ибрагимов С. Ҳәр Одиссейдиң жолында Цирцеясы болсын. Брно дәптери. – Нөкис: Билим. 2021.
[4] Веселовский А.Н. Определение поэзии // А.Н. Веселовский. Избранное: Историческая поэтика. – М: РОССПЭН. 2006. – С. 81-170.

boradi”[1]. XX asrga kelib mifologik obrazga bo‘lgan munosabat va qarashlar o‘zgarishi natijasida ularning arxetipik asl xususiyatlari yo‘qoldi. Bu hodisa individual-mualliflik mifologiya, ayniqsa, undan keyingi davrga taluqli. “Individual-mualliflik mifologiyasi qadimgi miflarning tarixiy va milliy rang-barangligini “erkin qayta ishlash”da namoyon bo‘ldi, bunda o‘tmish mifologiyasi yozuvchilarning shaxsiy maqsadlari hamda individual talqin vazifalariga bo‘ysundirildi”[2]. Yangi davr adabiyotida shoirlar mifologik obrazning genetik jihatlarini davr muammolariga mos ravishda yangilabgina qolmay, uni ekzistensial xarakter hamda milliy arxetiplar bilan sintezladi.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi adabiyotshunoslikning zamonaviy qiyosiy-tarixiy, tipologik, mifopoetik hamda psixoanalitik yondashuvlariga tayanadi. Antik obrazning XX–XXI asrlar lirikasidagi transformatsiyasini ochib berishda kompleks va tizimli tahlil tamoyillaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida V.Bryusov, K.Kavafis, I.Brodskiy va S.Ibragimov she’riyatidagi Odissey obrazining talqinlari o‘rtasidagi umumiy va o‘ziga xos tipologik jihatlarni aniqlash, mualliflik intertekstual aloqadorligini ochib berishda qiyosiy-tipologik metod, antik mifologik syujet va obrazlarning zamonaviy lirik matnlar tarkibiga singish mexanizmlarini, arxetipik strukturalarning evolyutsiyasini hamda ularning badiiy-estetik vazifasini tadqiq etishda mitopoetik metod, lirik matn tagmatnini (podtekst), falsafiy-estetik qatlamlarini va mualliflik intensionalligini anglash, shuningdek, “nostalgiya”, “xronotop”, “ekzistensial tanlov” kabi tushunchalarning badiiy talqinini ochishda germenevtik tahlil asosiy vosita bo‘ldi. Metodologik asosni shakllantirishda A.N.Veselovskiy, M.Baxtin, E.M.Melitinskiy, L.A.Xodanen hamda zamonaviy adabiyotshunoslikning mifopoetika va adabiyot nazariyasiga oid ilmiy-nazariy konsepsiyalariga tayanildi.

Mifologik arxetiplarga ega obrazlarni yangicha talqinda transformatsiya qilishga simvolistlar birinchilardan bo‘lib qo‘l urdilar. “Simvolizmning adabiy-estetik asoslari XIX asrning 60-70-yillarida P.Verlen, A.Rembo, S.Mallarme kabi fransuz shoirlari ijodi bilan qo‘yilgan. Simvolistlar konkret-hissiy idrok doirasidan tashqarida turuvchi g‘oyalar, “o‘zi-o‘zidagi narsa”larni badiiy aks ettirishga intiladilar”[3]. Rus simvolistlaridan biri V.Bryusov o‘zining “Odissey Kalipsoda” sherida endi Odisseyni epik botir emas, balki ilohiy vasvasalarga qarshi turuvchi, insoniylik va vatan tuyg‘usini qayta baholovchi falsafiy subyekt sifatida konseptualizatsiyalangan. Sher mifologik vaqtning chiziqli emas, aksincha abadiy takrorlanuvchi cikllik vaqt ekanini bildirish bilan boshlanadi. Odisseyning Kalipso orolida asirga tushishi fizik emas, metafizik ciklizmga (unuttirish makoniga) aylanadi. Kalipso unga inson zotiga berilmaydigan go‘zallik va abadiylikni taklif qiladi, biroq Odissey uchun Kalipsoning oroli jannat emas, balki o‘zlikdan va Itakadan mahrum etuvchi tuzoq kabi seziladi. Shu bois u abadiy hayotni emas, azobli yo‘l bilan vatanga qaytishni avzal ko‘radi. Sherdagi eng asosiy metaforik misralar quyidagicha:

“Дрожью медленной истомы,
В сталактитовой пещере
Молит нимфа Калипсо.
Запад пурпуром закрыт”[4].

Ikkinchi misradagi “сталактитовая пещера” iborasi ilohiy unuttirish, tashqi dunyodan ajratilgan psixologik izolyatsiyaning simvoli bo‘lsa, “запад пурпуром закрыт” – vaqt to‘xtashini, Odisseyning Oligiya orolida metafizik tuynukga tushganini anglatadi. Shoir mabudlarning uzoq yillik qarg‘ishi va darbadarlikka yangicha mano berib, uni mangu tutqinlik vaqti va o‘zlikdan judo etuvchi kuchga qiyoslaydi. Bu girdobning abadiyligi va qahramonning vatanga qaytish istagi ekzistensial qarama-qarshilikni keltirib chiqargan.

Simvolizm va akmeizm vakillari ijodida boshlangan ekzistensial tasvir modernistlar ijodida butunlay ekzistensial, absurd tus oldi. Yunon shoiri, G‘arb modernizmining yirik vakili K.Kavafis “Ikkinchi Odissey” sherida Gomer kanonini dekonstruksiyaladi. U qahramonlik, vatanga qaytish motivlarini rad etdi. Sherda Itaka Odissey uchun so‘ngi baxt makoni emas, aksincha ekzistensial qafasga aylanadi. K.Kavafis mifologik matnni Gomerdan uzoqlashtirdi. Shoir eposdagi sayoxat motivini olib, Odisseyni – insonning o‘zidan, vatanidan va muhabbatidan metafizik qochish, begonalashish darajasiga olib chiqdi. Masalan:

“Был мал отцовский дом,
был мал отцовский город,
и вся Итака маленькой была”[5].

Itaka aslida geografik jihatdan katta. Biroq, Odisseyning ichki dunyosi, ruhi uchun Itaka torlik qiladi, u xalq, Penelopa va Telemakga begonalashib ketadi. Penelopaning vafodorligi, Telemakning mehri dastavval olov bo‘lib yonsa da, tez orada so‘nadi. Odamga berilgan oddiy insoniylik baxt Odissey uchun

[1] Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – Москва: Искусства. 1986. – С. 9.
[2] Ходанен Л.А. Миф в творчестве русских романтиков. дисс. на. соис. ученой степ. док. филол. наук. автореферат. – Томск, 2000. – С. 18.
[3] Қуронов Д., Мамажонов З., Шералиев М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Академнашр. 2013. – С. 277.
[4] Брюсов В. Одиссей у Калипсо из https://онлайн-читать.рф
[5] Кавафис К. Вторая Одиссея из https://stixi.ru

og‘ir yukdek tuyuladi. U Axey dengizidan G‘arbga, Gesperiyaga shoshiladi. G‘arb – mavhum va tavakkalchilik simvolı. Sher yakunida:

“А по ночам его тревожили во сне,
виденья Гесперии.
Авантюриста сердце
торжествовало хладно, освободившись от любви”[1].

Oxirgi ikki misra K.Kavafisning eng sovuq, lekin eng teran ekzistensial tavsifidir. Odissey uchun muhabbat erkinlikni cheklaydigan zanjir. U muhabbatdan ozot bo‘lgandagina qaytadan tug‘iladi, o‘zini topadi. Sherda kanonik qadiriyatlar – otaga hurmat, farzandga muruvat, vatanparvarlik Odisseyning ichki erkinligini bo‘g‘ayotgan zanjirga dekonstruksiyalangan. U ichki o‘zligini topish uchun bolalik, yoshlik davridagi barcha xotiralari va xalqidan voz kechadi. K.Kavafisda Odissey Gomercha vatan farzandi emas, balki mangu mavhumlikga intilgan metafizik avantyurist: “tavakkalchilikka, havfli sayoxatlarni izlashga moyil, o‘z prinsipi yo‘q odam”[2]. Shoirning Odisseyi ongli ravishda azop va qiyinchilikka talpingan, M.Baxtin nazariyasi bo‘yincha: “avantyurik – yot ellardagi sinovlar vaqti hamda kuchli kulfatlarga tushish – misterik vaqtga”[3] tushib qolgan, unda harakatlanuvchi absurd obraz.

Rus-amerika shoiri I.Brodskiyning “Odisseydan Telemakka” sheri Odissey-Telemak mifologiyasini, xotira, makon va zamon birligini postmodernistik va ekzistensial dekonstruksiyalashning yetuk namunasi. Unda Odissey mifologiyadagi Itaka hukmdori emas, balki vaqt va dengiz o‘zligi va xotirasini yuvib ketgan absurd obrazdir. Masalan:

“Мой Телемак,
Троянская война окончена.
Кто победил – не помню.
как будто Посейдон, пока мы там
теряли время, растянул пространство”[4].

Odissey o‘zi qatnashgan urushda kim g‘olib bo‘lganini, urush yakunini eslay olmaydi. Shoir Odisseyning Poseydon bilan konfliktini modernistik xarakterda tasvirlaydi. Gomer dostonida Odissey urushda yengandan so‘ng Poseydonning yordamini unutib, uni mensimay ketadi, natijada o‘n yildan ziyod vaqt mobaynida darbadarlikda yurib, bazo‘r yurtiga qaytadi. I.Brodskiy ushın esa Poseydon mabud emas, zamon va makonning destruktiv mexanizmi. Vaqt cho‘zilgani sari geografik masofa ham suniy ravishda cho‘zilib boradi hamda Itakaga qaytish yo‘lini antologik tuynukga aylantiradi. Sherda Poseydon Odisseyni faqat darbadarlikka mahkum qilib emas, uning xotirasi va madaniy kodlarini o‘chirib tashlab qasos oladi. Bu Odissey uchun o‘n yillik surgundan ming barobar og‘ir. Lekin, I.Brodskiy bu bilan cheklanmaydi, shoirning eng katta poetik dekonstruksiyasi – Itaka va mifologik obyektlarning demifologizatsiyasidir. Gomer dostonida ilohiy xisoblangan Sirseya, Kalipsolarning oroli va Itaka anonimga, oddiy illyustratsiyaga aylanib qolgan. Masalan:

“Мне неизвестно, где я нахожусь,
что предо мной. Какой-то грязный остров,
трава да камни... Милый Телемак,
все острова похожи друг на друга”[5].

Mif o‘zining antik mifologik pafosidan ayrilib, oddiy hayotiy materiyaga evriladi. Shoirning eng absurd konsepsiyasi “unutish” bo‘ldi. Sher ongli ravishda amneziya formulasi ila boshlangan. Shoirning bunday transformatsiyalari modernizmning klassik adabiyot va kanonik-epos asarlarga qarshi turish prinsipi bilan monand. Sherdagi vaqt dengizi odamning xotirasini yeb, to‘zdiradi va insonni dunyodan begonalashtiradi. I.Brodskiy uchun Odissey – xotirasi, o‘zligi va tani yo‘q qilingan postmodernistik subyekt.

Qoraqalpoq sheriyatida ham 1980-yillarga kelib modernizm belgilari, G‘arb modernistik adabiyoti tasiri aks eta boshladi. Shoir S.Ibragimov ijodi shu qatorda. Shoir “Hár Odisseydiń jolında Circeyası bolsın” sherida Odissey, Sirena va Sirseya obrazini falsafiy-estetik hamda ekzistensial aspektda dekonstruksiyalaydi. U Evropa modernizmi tajribasi (O.Mandelshtam, K.Kavafis, I.Brodskiy) va milliy poetik ildizlarni ustalik bilan transformatsiya qilgan. Sherda birinshi ko‘zga tashlanadigan konsept – yo‘l antologiyasi. Unda Itaka – so‘ngi maqsad, lekin unga olib boruvchi yo‘l azoblar, vasvasa va sinoqdan iborat. Odissey uchun omon qolish – oddiy jon saqlash emas, balki aql va xotiraning saqlanishidir. Asosiy konflikt vatanga qaytish yo‘lida sirli oroldan o‘tish bilan boshlanadi. Odissey va uning hamrohlari uchun eng katta havf Sirenalardir. Ularning sehrli ovozi va erotik makri dengizchilarni fiziologik lazzatga botirib, maqsadidan, Itakadan qaytarguvchi metafizik unuttirishdir. Shoir Sirenalarning tashqi go‘zalligi ortidagi naturalistik kulfatni ochiq bayon qiladi (“Pánjeleri menen párshe-párshelep, paqırlardıń tal-tal góshlerin jeydi”). Sherdagi ko‘r va kar kemalar – tashqi kulfatdan, arzon nafsidan va sehrli tovushdan o‘zini ozot etgan aql bilan erkning g‘alabasi hisoblanadi. S.Ibragimovning eng asosiy dekonstruksiyası Sirseya obrazidir. Dunyo haf-hatarga to‘la makon,

[1] Кавафис К. Вторая Одиссея из https://stixi.ru
[2] Толковый словарь русского языка. Том I. – Москва: Советская энциклопедия. 1935. – С. 7.
[3] Литературная энциклопедия терминов и понятий. – Москва: НПК Интелвак. 2001. – С. 1174.
[4] Бродский И. Одиссей Телемаку из https://slova.org.ru
[5] Бродский И. Одиссей Телемаку из https://slova.org.ru

Sirseya esa shu dunyodagi yolg‘iz do‘st va maslahatchi sifatida tasvirlanadi:

“Odisseyge bul atawdıń xabarın,
sıyqır máliykası Circeya ayttı:
“Sulıwlıqqa janı qushtar jigitseń,
sadaǵası ketsin ol sulıwlardıń”[1].

Gomer dostonida Sirseya avval odamlarni arislon, chochqa, maymun va boshqa hayvonlarga aylantiruvchi yovuz sehrgar, Odisseydan yengilgandan so‘ng esa uning yordamchisi va do‘stiga aylanadi. Shoir Sirseyaning Odisseyga Sirenalar orolidan o‘tishga yordam berish voqeasini sherning asosiy syujeti etib olgan. Sirseyasiz Odissey Sirenalarga yem bo‘lib, Itakaga qayta olmas edi. U Odisseyning xotirasi, muhabbati va vatanga qaytish armonlarini saqlab qoladi. Shoir bu yerda faqat Gomer dostonidagi Sirseya arxetipiga tayanib qolmaydi, bunda qoraqalpoq qahramonlik eposlaridagi arxetipik motivning tasiri bor. Qoraqalpoq qahramonlik dostonlarida ayollar botirning maslahatchisi, aqlli yordamchisi hisoblanadi. S.Ibragimovning ulkan epik dostondan, aynan, Sirseya bilan Odissey ittifoqini sherga asos etib olishida qoraqalpoq folkloridagi arxetipik motiv sabab bo‘lgan. Shunday qilib, shoirning individual yondashuvi natijasida Odissey mifi qoraqalpoq poeziyasida falsafiy-estetik cho‘qqiga ko‘tarildi. S.Ibragimov o‘zigacha bo‘lgan shoirlar (V.Bryusov, O.Mandelshtam, K.Kavafis, I.Brodskiy) kabi sehr-jodu va aql dialektikasini ilgari surgan. Sirenalar – insonni avraydigan nafs va unuttirish mahluqi bo‘lsa, Odisseyning o‘zini machtaga bog‘lab qo‘yishi – intellekt va erkning tanlovidir. Bularning hammasi Odisseyning uyga qaytish konseptiga yangicha mano bergan.

Xulosa qilib aytganda, Odissey obrazi yangi davr adabiyotida o‘zining antik adabiyotdagi qahramonlik pafosi, arxetipi va motivlaridan ayrilishi obrazning poetik salmog‘ini tushirmadi, aksincha yuqorilatdi va yangi bosqichga olib chiqdi. Odissey har xil davr, adabiy oqim bilan prinsiplar asosida faqat adabiyot emas, balki inson jamiyati, inson ongining rivojnanishi hamda degredatsiyaviy evolyutsiyasini tasvirlashga xizmat qilishi bilan yuqori baholanadi.

Rezyume. Maqolada antik davr badiiy-falsafiy tafakkurining universal arxetipik tuzilmalaridan biri bo‘lgan Odissey obrazining XX-XXI asrlar lirikasidagi badiiy-estetik trasformatsiyasi, mifopoetik evolyutsiyasi va diskursiv xususiyatlari qiyosiy-tipologik hamda nazariy-analitik aspektda tadqiq etiladi. Tadqiqot jarayonida dunyo adabiyotidan V.Bryusov, K.Kavafis, I.Brodskiy va qoraqalpoq shoiri S.Ibragimovning ijodidagi “nostalgiya”, “vatanga qaytish”, “xronotop”, “avantyurizm” hamda “aql, erk va taqdir antinomiyasi” kabi universal motivlarning lirik talqini ochib beriladi. Mifologik obrazning epos chegarasidan chiqib, zamonaviy intellektual lirikada ekzistensial yolg‘izlik simvoli, avantyurist, absurd va qaytadan vatanga qaytish arxetipik modeli sifatida qo‘llanilish mexanizmlari nazariy asosda tahlil qilingan.

Resume. The article examines the artistic-aesthetic transformation, mythopoetic evolution, and discursive features of the image of Odysseus one of the universal archetypal structures of ancient artistic and philosophical thought in the lyrics of the 20th–21st centuries, approached from comparative-typological and theoretical-analytical perspectives. The study reveals the lyrical interpretation of universal motifs such as “nostalgia”, “return to the homeland”, “chronotope”, “adventurism”, and the “antinomy of reason, freedom, and destiny” in the works of V.Bryusov, C.Cavafy, I.Brodsky, and karakalpak poet S.Ibragimov. The theoretical framework analyzes the mechanisms by which this mythological image transcends the boundaries of the epic to be employed in modern intellectual lyric poetry as a symbol of existential loneliness, an adventurer, the absurd, and an archetypal model of returning to the homeland.

Резюме. В статье в сравнительно-типологическом и теоретико-аналитическом аспектах исследуются художественно-эстетическая трансформация, мифопоэтическая эволюция и дискурсивные особенности образа Одиссея – одной из универсальных архетипических структур античного художественно-философского мышления – в лирике XX–XXI веков. В процессе исследования раскрывается лирическая интерпретация таких универсальных мотивов, как «ностальгия», «возвращение на родину», «хронотоп», «авантюризм», а также «антиномия разума, свободы и судьбы» в творчестве В.Брюсова, К.Кавафиса, И.Бродского и каракалпакского поэта С.Ибрагимова. На теоретической основе проанализированы механизмы использования мифологического образа вне рамок эпоса – как символа экзистенциального одиночества, авантюриста, абсурда и архетипической модели возвращения на родину в современной интеллектуальной лирике.

[1] Ибрагимов С. Брно дәптери. – Нөкис: Билим. 2021. – С. 52